

Photedes captiuncula

Dvärgängsfly

Fjärilar, Nattfly

NE

NA

LC

DD

NT

VU

EN

CR

RE

Nära hotad (NT)
B2b(ii,iii,iv,v)c(iv)

Klass: Insecta (egentliga insekter), **Ordning:** Lepidoptera (fjärilar), **Familj:** Noctuidae (nattnattflyn), **Släkte:** *Photedes*, **Art:** *Photedes captiuncula* - dvärgängsfly (Treitschke, 1852) **Synonymer:**

Kännetecken

En av våra minsta nattnattflyarter som i första ögonkastet lätt kan förväxlas med en småfjäril. Framvingarnas teckning har dock den typiska nattnattflystrukturen bestående av tre fält och där det tvärgående mittfältet är mörkare än vingen i övrigt. Färgtonerna varierar från gulbrunt till rödbrunt. Flykten är också mer lik den hos övriga nattnattflyn. Vingspann 14-17 mm.

Utbredning och status

Det lilla, eftermiddagssvärmande dvärgängsflyet var redan 1885 känt från Öland, Gotland, Västergötland och Stockholmstrakten. Senare har arten även påträffats i Blekinge, Svängsta och Karlskrona, Småland, Mönsterås, Gästrikland, Furuvik 1947, samt ett exemplar från Hälsingland utan känd lokalangivelse rapporterat efter 1969. Dvärgängsflyet förekommer främst på kalkrik mark och är endast något mer utbredd på Öland och Gotland, samt inom ett mer begränsat område i nordöstra Uppland mellan Älvkarleby och Rådmansö, där den bottniska silurkalken i högre grad påverkat kalkhalten i moränen. Betydligt glesare är dvärgängsflyets utbredning längre söderut i Uppland, där den påträffats vid Ekolsund, Vaksala, Sävja och Drottningholm samt i Södermanland, Sorunda, Lisön. I Västergötland, Falbygden återfanns dvärgängsflyet 1973-1974 på några mindre alvarområden av kambrosilurkalk i Vilske-Kleva, Kvättak och Högstena. Fjärilen är ibland talrikare på sina förekomstområden, men är i allmänhet sällsynt och överallt starkt lokal. I Danmark var dvärgängsflyet tidigare främst utbredd på Bornholm. Här har den inte påträffats under de senaste åren. Tidigare fanns arten även i gränsområdet mot Tyskland i södra Jylland, vid Frøslev mose. Området är sedan länge skyddat från exploatering från både dansk och tysk sida, men arten har trots det inte återfunnits där under senare år. Ett nytt förekomstområde upptäcktes så sent som 1993 på kustklinter vid Gilbjerg hoved på norra Själland. I Finland förekommer dvärgängsfly främst på Åland, men även glest utbredd över hela södra hälften av landet. Flertalet fastlandsfynd har gjorts i södra kustregionen och i anslutning till de härifrån mot öster utsträckta åsarna till Finska Karelen. Utbredningen i övriga Europa är säregen och tyder på att arten kan tolerera en högre årsnederbörd inom områden med en längre vegetationsperiod. Dvärgängsflyet förekommer således i norra Spanien och västra Pyrenéerna, västra Irland, södra Skottland inklusive norra England (Durham, Lancashire). Utbredningen i Centraleuropa är begränsad till bergsområden, från centrala Frankrike, genom Alpernas sydsluttningar, norra delen av f.d. Jugoslavien och vidare till Rodopibergen i södra Bulgarien. Nordgränsen går genom Thüringerwald och Karpaterna i Tyskland, Polen och Ukraina. Från Östersjöområdet fortsätter utbredningen genom Estland, Lettland och S:t Petersburgsområdet. Världsutbredningen sträcker sig till Ussuriumrådet vid Japanska havet och begränsas i söder av bergsområdena Altaj och Kaukasus. Arten har i sitt Nordeuropeiska förekomstområde givits underartsstatus, ssp. *expolita*. Dvärgängsflyet är idag hårt trängt på alla svenska förekomstområden utanför Öland och Gotland. På en isolerad lokal i Uppland, Älvkarleö, Komossängen där arten påträffades 1943 och på nytt 1976 har nu igenväxningen fullbordats och arten kunde inte återfinnas i trakten 1994. Den har inom angränsande delar av Gästrikland under fem års fortlöpande inventeringar endast återfunnits i ett exemplar i Grinduga 1996. Inom fyra mindre utbredningsarealer i Uppland: Herräng från 1980-talet, Rådmansö 1993, Östhammar och Öregrund från 1996, samt Skutskär från 2000-talet, har den dock varit talrikare. Lokalerna i Falbygden ligger samtliga inom naturskyddade områden. Artens mycket speciella krav på markförhållanden med kalk eller rörligt markvatten gör det osannolikt att den skulle visa sig finnas på någon hittills förbisedd plats utanför det idag kända utbredningsområdet.

Ekologi

Dvärgängsfly är främst dagaktiv och fjärilarna påträffas ofta vilande högt upp på grässtrån. De besöker även blommor, i Uppland bland annat funnen i krissla. De är som mest aktiva i den nedgående solens sista strålar, då hanarna flyger lågt över ängsmarken i jakt på nykläckta, oparade honor. Flygperioden infaller från de sista dagarna i juni till början av augusti. Artens värdväxt i Sverige är okänd. Från Finland anges tuvtåtel, *Deschampsia cespitosa*, från Tyskland knylhavre, *Arrhenatherum elatius* och slankstarr, *Carex flacca*. Av de ovannämnda värdväxterna har endast slankstarr krav på kalkhaltig mark och dess utbredning överensstämmer väl med dvärgängsflyets utbredning i Danmark, Sverige och på Åland. Utifrån artens habitat i Uppland misstänker man även att älväxing, *Sesleria caerulea* är en av värdväxterna. Även denna är kalkgynnad. Äggen läggs enstaka eller i rader om 4-8 st i bladslidorna. Larven lever sannolikt inuti värdplantans stam och strån. Den förpuppar sig i en lös kokong på eller under markytan. Det är möjligt att artens begränsade utbredning tyder på att den ställer höga krav på värdväxternas näringskvalité. Den förekommer i två skilda biotoper som tillgodoser dessa krav; dels på kalkmark där livsmiljön ofta är plan mark och dels utanför kalkområden, i kraftigt sluttande terräng med mer rörligt markvatten som har en kraftigt näringsberikande effekt på fattigare marksubstrat. Platsen för den nyligen upptäckta förekomsten på norra Själland utgörs av en brant, nordvänd sluttning mot havet exponerad för kvällssol. På Lilla Karlsö förekommer den likaså i en brant nordvänd sluttning. I Finska Karelen påträffas arten även i ängsmarker som kraftigt sluttar mot söder eller väster. På Öland och Gotland förekommer arten gärna i utkanten av mindre alvarvätar, ofta där dessa är omgivna av buskmarker med ölandstok, i en för övrigt måttligt högväxt ört- och gräsvegetation.

Hot

Det främsta hotet mot dvärgängsfly är igenväxning, både genom igenplantering och naturlig igenväxning vid upphörande bete och slätter. Dikningsföretag som begränsar mer eller mindre regelbundna vinter- och våröversvämningar är troligen mycket negativa. Sådana översvämningar har en betydande inverkan på utformningen av växtsamhället runt alvarvätar och liknande små, växelvist våta och torra områden. Samtidigt missgynnas arten starkt av intensivt bete och kräver för sin fortlevnad någon form av betesbefriade refugier eller att betet anpassas till sent betespåsläpp eller endast extensivt bete. Den främsta förekomsten i Uppland utrotades genom att man under 2000-talet införde färbete som en naturvårdsåtgärd. Även på områden med intensivt nötbete har arten försvunnit.

Åtgärder

En bättre kännedom om dvärgängsflyets utvecklingsstadier och värdväxter skulle förbättra förståelsen av artens miljökrav. En sådan undersökning bör genomföras snarast. Effekten av slätter och bete på artens populationsdynamik är dåligt undersökt, men den har främst påträffats på områden där hävden upphört. Artens anpassningsförmåga till hävd bör undersökas inom de kända naturreservaten i Västergötland och på beteshävdade områden med både generell och särskild miljöersättning i resten av landet. Speciellt akut är en undersökning av de områden i norra Uppland där den påträffats talrikare även under senare år, och där antalet småskaliga jordbruk med extensivt bete på oödsad mark är större. Ett område med senarelagd, naturvårdsinriktad slätter vid Dalälven har fortsatt fungerat som livsmiljö för arten. På Öland och Gotland, där ett större antal förekomster är kända, vore en inventering av artens nuvarande utbredning värdefull.

Övrigt

Ingemar Frycklund och Jan Jonasson har bidragit med värdefull information vid författandet av artfaktabladet. Jan-Olov Björklund har bidragit med värdefull information vid andra revideringen av artfaktabladet.

Litteratur

- Björklund, J.-O. & Eriksson, P. 2007. *Sällsynta fjärilar i Uppsala län - nuvarande och historisk utbredning*. Upplandsstiftelsen.
- Douwes, P., Kaaber, S., Nordström, F., Opheim, M. & Sotavalta, O. 1969. *De fennoskandiska och danska nattflynas utbredning*. C.W.K. Gleerups förlag, Lund.
- Eliasson, H. 1945. Macrolepidopterfaunan i Älvkarleby. *Ent. Tidskr.* 66: 136-154.
- Hoffmeyer, S. 1962. *De danske uglar*. Universitetsforlaget, Århus.
- Knudsen, K., Bech, K., Bittcher, J., Christensen, E., Fibiger, M., Madsen, A., Möller, H.E., Helsing, F. & Stovgaard, K.E. 1996. Fund af storsommerfugle i Danmark 1995. *Lepidoptera bind VII* nr. 1, tillæg.
- Källander, C. 1997. Årets fjärilsfynd från Gästrikland 1996. *Insectifera* 5(1): 6-19.
- Lampa, S. 1885. Förteckning öfver Skandinaviens och Finlands Macrolepidoptera. *Ent. Tidskr.* 6(1-3): 1-137.
- Malmgren, U. 1982. *Västmanlands flora*. Botaniska föreningen, Lund.
- Meyrick, E. 1895. *British Lepidoptera*. MacMillan and co., London.
- Mossberg, B. & Stenberg, L. 1992. *Den nordiska floran*. Wahlström & Widstrand, Stockholm.
- Nordström, F., Wahlgren, E. & Tullgren, A. 1935-41. *Svenska fjärilar*. Nordisk familjeboks förlag, Stockholm.
- Norgaard, I. & Nielsen, P.S. 1988. *Fund af storsommerfugle i Danmark 1961-86*. Lepidopterologisk forening.
- Pedmanson, R., Tammaru, T. & Viidalepp, J. 1993. Huvitavaid suurliblikaleide Eestist 1992. *Lepidopteroloogiline Informatsioon* 8: 38-49.
- Ryrholm, N., Björklund, J. -O., Frycklund, I. 1998. *Fjärilsinventering på kulturmarker längs roslagskusten 1996-97*. Rapport till Upplandsstiftelsen.
- Skinner, B. 1984. *Colour identification guide to moths of British Isles*. Penguin Books Ltd, Harmondsworth.
- Skou, P. 1991. *Nordens uglar*. Danmarks dyreliv Bind 5. Apollo books, Stenstrup.

Författare

Claes U. Eliasson 1995. Rev. Claes U. Eliasson 1999, 2010.